

การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

สุปราณี จันทร์สง^{1*} บุญทัน ดอกไธสง² สอาด บรรเจิดฤทธิ์³ บุญเรือง ศรีเหรียญ⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 444 คน จากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตจังหวัดนครนายก และจังหวัดสระบุรี โดยสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิและการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 34 คน จากกลุ่มเป้าหมาย 7 กลุ่มคือ 1. ผู้นำสภาวัฒนธรรมจังหวัด 2. ปราชญ์ชาวบ้าน 3. พระผู้อาวุโส 4. หมอพื้นบ้าน 5. อาสาสมัคร 6. กำนัน ตีเต๋น และ 7. ผู้ใหญ่บ้านตีเต๋น เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เลือกโดยวิธีเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีอุปมานวิเคราะห์และการตีความ

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงที่สุดนั้นเนื่องจาก ผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง ส่วนด้านระบบการเรียนรู้ของชุมชนที่อยู่ในระดับต่ำสุดนั้นเนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังขาดความรู้ที่จะอบรมสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนได้อย่างเหมาะสม 2. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง ภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก 3. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสรุปจากข้อค้นพบประกอบด้วยปัจจัย 6 ประการที่สำคัญคือ 1. การดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวมโดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ 2. การดำเนินงานมีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน 3. ทุกกระบวนการควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน 4. กระบวนการสร้างการเรียนรู้ควรมีการศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง 5. การพัฒนาชุมชนควรมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์จังหวัดปทุมธานี
e-mail: nong939@hotmail.com

² อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, e-mail: boonton.1939@gmail.com

³ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, e-mail: sa-ard-b@hotmail.com

⁴ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, e-mail: Boonrueng2497@hotmail.com

* ผู้นิพนธ์หลัก nong939@hotmail.com

ในการมุ่งพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ และ 6. ชุมชนควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่มีส่วนช่วย ตั้งแต่ขั้นก่อตั้ง และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม ชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาอย่างยั่งยืน

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL CAPITAL TO ESTABLISH A STRONG COMMUNITY

Supranee Chunsong¹ Booton Dockthaisong² Sa-ard Banchirdrit³ Boonrueng Sriharan⁴**Abstract**

The purposes of this research were to study 1. the general states of social capital development for strengthening communities 2. the factors affecting the social capital development for strengthening communities and 3. propose the guidelines for improving the factors affecting the social capital development for strengthening communities. The approaches of this research were mixed methods of quantitative and qualitative researches. The quantitative research was conducted by studying the sample of 444 respondents consisted of the Chief Executives in 2 provinces of Nakhon Nayok and Saraburi. The samples were selected by stratified random sampling and simple random sampling. The data collection tool was a 4 level rating scale questionnaire and data were analyzed by using percentage, standard deviation and stepwise multiple regression analysis. The qualitative research was conducted by using documentary research and in-depth interviewing of 34 key informants comprising 7 groups as 1. provincial cultural council 2. philosophers 3. monks 4. life doctors 5. volunteers 6. sub-district headmen and 7. village headmen who were selected by purposive sampling and data were analyzed by analytic induction and interpretation.

The research results revealed that:

1. The general states of social capital development for strengthening communities were found that the social leaders played the most roles in the public activities of social capital and stimulated the people consciences of self-reliance, think together, decision together, doing together and responded together for own community in overall was at the high level, in each aspect and ranking from high to low were at the high level also which the highest was the immune of community, followed by the gathering of people in community and learning system of community, respectively. 2. The factors affecting the social capital development for strengthening communities composed an overview of the variable level. 3. The proposed guidelines for improving the factors affecting the social capital development for strengthening communities composed of 6 important factors 1. the operation must be holistic approach depended on the primarily targets of sustainable development for self reliance of community 2. the operation characterized the networks creation and

¹ Ph.D. (Leadership/Human Behavior with Specialization in Urban Development), e-mail: nong939@hotmail.com

² Valaya Alongkorn Rajabhat University, e-mail: boonton.1939@gmail.com

³ Valaya Alongkorn Rajabhat University, e-mail: sa-ard-b@hotmail.com

⁴ Valaya Alongkorn Rajabhat University, Boonrueng2497@hotmail.com

*Corresponding author, nong939@hotmail.com

development of own members in communities 3. all of process and steps for development should rely on the participation of communities 4. the process of learning creation should educate by site-visit the prototype communities with developing on strengthening on self reliance 5. the community development should base on strong executive committee and leader, provided vision to focus on integrated community development and 6. the community should take the support of external agencies for helpful of establishment and developing the sustainable community strength.

Keywords : Social Capital, Strong Community, Sustainable Development

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า สามารถแข่งขันในเวทีโลก โดยนำแนวคิดการพัฒนาตามกระแสที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ คือ การพัฒนาแบบทุนนิยมมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ นำไปสู่ความทันสมัย ขณะที่ยุคโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนไทยทุกระดับ เปิดโอกาสการเรียนรู้อย่างไร้พรมแดน ขณะเดียวกันนำมาซึ่งค่านิยมที่มุ่งวัตถุมุ่งความสะดวกสบายรวดเร็ว หากสังคมไทยปราศจากภูมิคุ้มกันที่ดีจะก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคงและความเข้มแข็งของชุมชน จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง พร้อมเผชิญสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันแนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ต่างก็ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืน (อินทร พิษิตตานนท์ และเดชพล ฐิตยารักษ์. 2547) การบรรเทาความรุนแรงและแก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด (สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. 2548) การแก้ปัญหาและฟื้นฟูให้คนไทยและสังคมไทยกลับมามีมาตรฐานสถานะเดิมได้จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่าการที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายเป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงแน่นหนาอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีน้ำใจไมตรี ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะพัฒนาคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน (โกวิท พวงงาม. 2553) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า สามารถแข่งขันในเวทีโลก โดยนำแนวคิดการพัฒนาตามกระแสที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ คือ การพัฒนาแบบทุนนิยมมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ นำไปสู่ความทันสมัย ขณะที่ยุคโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนไทยทุกระดับ เปิดโอกาสการเรียนรู้อย่างไร้พรมแดน ขณะเดียวกันนำมาซึ่งค่านิยมที่มุ่งวัตถุ (นภারণ ทะวานนท์. 2549) มุ่งความสะดวกสบายรวดเร็ว หากสังคมไทยปราศจากภูมิคุ้มกันที่ดีจะก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคงและความเข้มแข็งของชุมชน จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง พร้อมเผชิญสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันแนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ต่างก็ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืน (อินทร พิษิตตานนท์ และเดชพล ฐิตยารักษ์. 2547) ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะพัฒนาคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน (โกวิท พวงงาม. 2553)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาจะเน้นหน่วยการศึกษาที่ กลุ่ม ผู้บริหารและข้าราชการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มนักปราชญ์ ในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านี้จะทำให้เห็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ดั้งเดิมและเห็นถึงพัฒนาการของการขยายตัวของทุนทางสังคมได้อย่างชัดเจน อีกทั้งผู้ศึกษา

ยังมุ่งศึกษาประเด็นของการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลสืบเนื่องมาจากการมีทุนทางสังคมเพิ่มหรือทุนทางสังคมใหม่ที่เพิ่งจะก่อตัวขึ้นในปัจจุบัน และอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายก
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยแบบผสมวิธี คือใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักเพื่อการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาแล้วใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในการจัดกระทำกับข้อมูล และผู้วิจัยยังเสริมใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา แล้วใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในการจัดกระทำกับข้อมูลดังกล่าว ในครั้งนี้

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นายกองค้กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดนครนายก ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 444 คน ด้วยสูตรคำนวณของทาร์โย ยามาเน่ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบมาตราวัดประมาณค่า 5 ระดับ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติการวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอนส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ (Content Analysis) การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 34 คน จากกลุ่มเป้าหมาย 7 กลุ่มคือ 1. ผู้นำสภาวัฒนธรรมจังหวัด 2. ปราชญ์ชาวบ้าน 3. พระอาวุโส 4. หมอพื้นบ้าน 5. อาสาสมัคร 6. กำนัน ตีเต๋น และ 7. ผู้ใหญ่บ้านตีเต๋น เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เลือกโดยวิธีเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีอุปมานวิเคราะห์และการตีความ

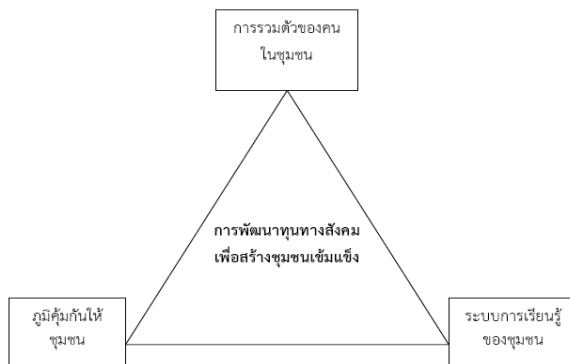
ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า 1. การพัฒนา ด้านการรวมตัวของคนในชุมชน ประเมินผลได้ค่าเฉลี่ย 3.06 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.23 เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า เกิดการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.20 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.31 และความพร้อมของชาวบ้านที่มีที่ทำกินเป็นของตัวเอง และที่ดินไม่มีการติดภาระจนาหรือจำนองใดๆ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.86 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.97 ในภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก 2. การพัฒนาด้านระบบการเรียนรู้ของชุมชน ประเมินผลได้ค่าเฉลี่ย 2.64 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.91 เมื่อแยกเป็นรายข้อพบว่า ท้องถิ่น และชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงทักษะอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

2.69 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.89 และชุมชนมีการส่งเสริมอบรมสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.93 ในภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก และ 3. การพัฒนาด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชน ประเมินผลได้ค่าเฉลี่ย 3.11 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.23 เมื่อแยกเป็นรายข้อพบว่า การเปลี่ยนวิถีคิด วิธีการดำรงชีวิตโดยกินอยู่อย่างพอประมาณและเอื้ออาทรกัน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.21 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.30 และท้องถิ่นมีการส่งเสริมให้ประชาชนยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพและสร้างอาชีพ สหกรณ์พึ่งตนเองในชุมชนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 3.10 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.98 ในภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก

วัตถุประสงค์ที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง มี 4 ด้าน คือ 1. ด้านทุนทางสังคมในความรู้มี 3 ตัวแปร ได้แก่ ความรู้และภูมิปัญญา สมรรถนะของคนและผู้นำ และการวางแผนกระบวนการทำงานร่วมกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยสามารถทำนายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้ร้อยละ 56.50 (Adjusted $R^2 = 0.5650$) 2. ด้านทุนทางสังคมในความรักมี 3 ตัวแปร ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ และการเป็นพวกเดียวกันและความรักพวกพ้อง ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยสามารถทำนายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้ร้อยละ 58.80 (Adjusted $R^2 = 0.5880$) 3. ด้านทุนทางสังคมในความดี มี 5 ตัวแปร ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม สถาบันทางสังคม ความเห็นอกเห็นใจ ต่างตอบแทน เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน วัฒนธรรมและประเพณี และศีลธรรมและจริยธรรม ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยสามารถทำนายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้ร้อยละ 68.50 (Adjusted $R^2 = 0.6850$) และ 4. ด้านทุนทางสังคมในความเข้มแข็งมี 4 ตัวแปร ได้แก่ นโยบายส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ของชุมชน และการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยทั้ง 4 ตัวแปร สามารถทำนายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้ร้อยละ 68.30 (Adjusted $R^2 = 0.6830$) ภาพรวมตัวแปรอยู่ในระดับมาก

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายกโดยใช้ข้อมูลทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ภูมิคุ้มกันให้ชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนระบบการเรียนรู้ของชุมชนถูกนำมาตั้งเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) ซึ่งพบว่าการดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวมโดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชนทุกกระบวนการควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนตลอดจนการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งทุกระยะดังภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายก พบว่า โดยรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีระดับการพัฒนาทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ภูมิคุ้มกันให้ชุมชน และระบบการเรียนรู้ของชุมชนตามลำดับ โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงสุดนั้นเนื่องจาก ผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง ส่วนด้านระบบการเรียนรู้ของชุมชนที่อยู่ในระดับต่ำสุดนั้นเนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังขาดความรู้ที่จะอบรมสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนได้อย่างเหมาะสมจึงสอดคล้องกับงานวิจัยนภาพรณ์ หะวานนท์ (2549) การวิจัยการเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็งเป็นโครงการนำร่องเพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางสังคมอย่างไร มีทุนทางสังคมใดบ้างที่มีความสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ได้กรอบแนวคิด และดัชนีที่จะนำไปใช้ในการทำแผนที่ทุนทางสังคมของชุมชนต่างๆของสังคมไทย ชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การผลิตที่หลากหลายเพื่อความยั่งยืน โดยอาศัยทุนธรรมชาติซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งเรื่องที่ดิน น้ำ ป่าชายเลน พันธุ์พืช และสัตว์นานาชนิดทำให้เกิดการสร้างอาชีพหลากหลายเพื่อลดการพึ่งพิงการผลิตเพียงอย่างเดียวที่ละมากๆ ตามแนวคิดการผลิตแบบนำเข้าทรัพยากรจากภายนอก นอกจากนี้ยังอาศัยทุนทางสังคมในการแก้ปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนในรูปของการรวมกลุ่ม รวมนุญ และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยมีทุนมนุษย์ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่มีจิตสาธารณะ ร่วมกันแก้ปัญหาและพยายามสร้างทางเลือกใหม่ๆร่วมกันในชุมชน

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็งมี 4 ด้าน คือ 1. ด้านทุนทางสังคมในความรู้มี 3 ตัวแปร ได้แก่ ความรู้และภูมิปัญญาสมรรถนะของคนและผู้นำและการวางแผนกระบวนการทำงานร่วมกันโดยสามารถทำนายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับกฤษฎี อุตตะมะเวทิน (2550) พบว่า ชุมชนไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ แนวคิดหรือการปฏิบัติ การดำเนินงานไม่แตกต่างไปจากเมื่อครั้งยังไม่จดทะเบียนลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองชุมชนมีความสอดคล้องกัน คือสร้างความเข้มแข็งด้วยการผลิตโดยเน้นการใช้ทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอในครัวเรือนและชุมชนก่อนผลผลิตที่เกินไปจากความต้องการบริโภคในชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความถี่ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนทั้งสองหมู่บ้านนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการให้ข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านจึงทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันนอกจากนี้ประชาชนของทั้งสองชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเหมือนกัน ทั้งนี้ตามแต่โอกาสจะอำนวยความสะดวกเกี่ยวข้องและความร่วมมือของประชาชนทั้งสองหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือบริหารงานของหมู่บ้านเหมือนกันแต่บ้านวังป่องซึ่งมีทรัพยากรชุมชนกลุ่มอาชีพต่างๆมากกว่าอีกทั้งมีการประชุมเป็นประจำทุกเดือนจึงทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีโอกาสมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆมากกว่าซึ่งสอดคล้องกับ สมลักษณ์ ไชยเสริฐ (2549) แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลักคือด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐโดยการมีส่วนร่วม (Participation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆในการดำเนินการพัฒนาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องหรือกิจกรรมต่างๆซึ่งสอดคล้องกับ รัตนภาพรณ์ ศรีพิชัย (2553) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการประสานงานช่วยให้การทำงานบรรลุเป้าหมายโดยราบรื่นและรวดเร็วประหยัดเวลาในการทำงานให้น้อยลงและสามารถเพิ่มผลผลิต

ของงานมากขึ้นรวมไปถึงประหยัดเงินวัสดุและสิ่งของในการดำเนินงานทำให้ทุกคนทุกฝ่ายมีความเข้าใจซาบซึ้งถึงนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์การได้ดียิ่งขึ้นอันจะเป็นอุปสรรคให้การบริหารงานประสบผลสำเร็จด้วยดีทั้งยังสร้างความสามัคคีธรรมในหมู่คณะและความเข้าใจอันดีเสริมสร้างขวัญในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานให้ดีขึ้น

3. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายกข้อค้นพบประกอบด้วยปัจจัย 6 ประการที่สำคัญคือ 1. การดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวมโดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ 2. การดำเนินงานมีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน 3. ทุกกระบวนการควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน 4. กระบวนการสร้างการเรียนรู้ควรมีการศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง 5. การพัฒนาชุมชนควรมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมีวิสัยทัศน์ในการมุ่งพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการและ 6. ชุมชนควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่มีส่วนช่วยตั้งแต่ขั้นก่อตั้งตลอดจนการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งทุกระยะ จึงสอดคล้องกับ เพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2553) แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในชุมชนที่แตกสลายเพราะภัยพิบัติธรรมชาติ เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีข้อเสนอหลายประการได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ การสร้างเครือข่ายชุมชนในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างผู้นำที่มีปัญญา มีแผนการพัฒนาชุมชนที่มาจากความร่วมมือของชุมชน การสร้างให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการกินและอยู่แบบพอเพียงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย

1. ชุมชนควรรู้ที่จะพัฒนาความรู้คู่คุณธรรมอย่างต่อเนื่องทางทุนสังคม เพื่อเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาให้เกิดสังคมที่อยู่ดีมีสุข ความรู้ที่จะช่วยให้เชื่อมต่อบทบาทของสามสถาบัน
2. ในการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ควรเริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้กับสมาชิกของชุมชน
3. เพื่อการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างยั่งยืนต้องมีการกระตุ้นและหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยชุมชนต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม และการกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนนั้นต้องอาศัยการสร้างและการระดมองค์ความรู้ เพื่อสามารถปรับใช้และเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป
4. ในการพัฒนาศักยภาพการพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชนด้วยวิธีคิดเชิงระบบจำเป็นที่จะต้องพัฒนาระดับความรู้และทัศนคติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และภาคอื่นๆ ที่ต้องพัฒนาเพื่อเสริมหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง โดยมีประชาชนเป็นหลักสำคัญ
5. การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนควรมีความเชื่อมโยงกับหลักพระพุทธศาสนาที่สั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี เป็นการยกระดับจิตใจของปัจเจกบุคคล

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง อาจเลือกศึกษาในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันหรือในกลุ่มประชากรอื่น เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ และสร้างองค์ความรู้แบบองค์รวม ขณะเดียวกันก็สามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร นอกจากนี้ที่ได้ศึกษาไว้แล้ว
2. การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษา ด้านภาวะผู้นำ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการ/การเรียนรู้ ด้านเครือข่ายชุมชน และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนในทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการในการนำไปปฏิบัติต่อไป
4. ควรมีการศึกษาเพื่อค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนในลักษณะของการหาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ทุนทางสังคมที่ฝังลึกในชุมชน กับทุนทางสังคมที่ต้องการปลูกฝังและเสริมสร้างให้กับชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้จากผู้มีพระคุณหลายท่าน ท่านแรก ศาสตราจารย์ ดร. บุญทัน ดอกไธสง ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สอาด บรรเจิดฤทธิ์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.บุญเรือง ศรีเหรียญ เป็นผู้จุดประกายความคิดและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง รวมถึงได้ตรวจพิจารณาและให้คำปรึกษา แนะนำแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดี ตั้งแต่แรกเริ่มจนเสร็จสมบูรณ์ จึงทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. อิมรอน มะลูลิม ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงศ์ธีรา สุวรรณิน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ อาจารย์ ดร.ยุทธพล ทะขาลี ผู้อำนวยการสำนักบริการวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และอาจารย์ ดร.เรียงดาว ทะขาลี อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้พร้อมทั้งให้คำแนะนำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของ ชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- กฤษ อุตตะมะเวทิน. (2550). การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดชุมพร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญประภา ภักทรานุกรม. (2010). การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในชุมชนประสภภัย พิบัติสีนามิ :กรณีศึกษา ชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา. วารสารร่วมพฤษฯ ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม 2010.
- รัตนารณ์ ศรีพยัคฆ์. 2553. เทคนิคการประสานงาน. เอกสารความรู้ สดร. สถาบันราชานุกาภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. การศึกษาทางเลือกโลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2548.

สมลักษณ์ ไชยเสรีรัฐ. (2549). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการตรวจสอบ
ติดตามการบริหารงานตำรวจนครบาล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

อินทร พิษิตตานนท์และเตชพล ฐิตยารักษ์. (2547).ชุมชนเข้มแข็ง : หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสาร
เศรษฐกิจและสังคม 2547,3 (มกราคม – กันยายน) : 35.

Yamane, Taro.1973.Statistics: An Introductory Analysis.Third editio. Newyork : Harper and Row
Publication.